

35. Тарасове сьвято в Коломиї // Руслан. Додаток. — 1903. — Ч. 62/63. — С. 2: у програмі шевченківського концерту — солоспів «Минають дні» М. Лисенка.
36. Тарасове сьвято в Тернополи // Руслан. — 1903. — Ч. 65. — С. 3: у програмі шевченківського концерту — солоспів «Ой, Дніпре» і хор «Скорбна дума» («Іван Гус») М. Лисенка.
37. Тарасове сьвято у Львові // Руслан. — 1903. — Ч. 61. — С. 2: у програмі шевченківського концерту Української академічної гімназії — Друга рапсодія для фортепіано і кантата «Б'ють пороги» М. Лисенка.
38. [Управа ювілейного комітету Лисенкового] // Руслан. — 1903. — Ч. 274. — С. 3: подяки комітету українським товариствам за участь у відзначенні ювілею М. Лисенка.
39. Фінансовий звіт з обходу Лисенкового ювілею // Руслан. — 1903. — Ч. 282. — С. 3: звіт за підписом В. Шухевича, І. Кокорудза і І. Копача.
40. Шевченкові роковини в Києві // Руслан. — 1903. — Ч. 72. — С. 3: інформація про концерт за участю хору М. Лисенка у кількості 70 осіб.
41. [Ювілей М. Лисенка в Києві] // Руслан. — 1903. — Ч. 287. — С. 3: анонс ювілейних концертів М. Лисенка у Києві.
42. Ювілейний комітет. В справі ювілейного обходу М. Лисенка // Руслан. — 1903. — Ч. 263. — С. 2: повідомлення про ювілейний «комерс» і бенкет на честь М. Лисенка.

Надія Кулеша

ІВАН ФРАНКО НА СТОРІНКАХ УКРАЇНСЬКИХ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ЧАСОПИСІВ ВІДНЯ ПОЧАТКУ ХХ ст.

Простежено наявність творів Івана Франка та матеріалів про нього в українських німецькомовних часописах Відня початку ХХ ст.; охарактеризовано низку публікацій про І. Франка; подано українські переклади фрагментів матеріалів про нього.

Ключові слова: Іван Франко, німецька мова, українські німецькомовні часописи, переклад, автопереклад.

Рассмотрено наличие произведений Ивана Франко и материалов о нем в украинских немецкоязычных периодических изданиях Вены

начала XX в.; дана характеристика ряду публикаций об И. Франко; представлены украинские переводы фрагментов материалов о нем.

Ключевые слова: Иван Франко, немецкий язык, украинские немецкоязычные периодические издания, перевод, авторперевод.

The availability of Ivan Franko's works and materials about him in the Ukrainian German-language periodicals of Vienna at the beginning of the XX century is considered, the characteristics of a number of publications about I. Franko are given, Ukrainian translations of fragments of materials about him.

Key words: Ivan Franko, German, Ukrainian German-language periodicals, translation, authortranslation.

Велетенський творчий спадок Івана Франка налічує не менш вражаючу колекцію його художніх перекладів українською мовою шедеврів з англійської, німецької, французької та інших мов. Промовляючи до громади з нагоди 25-ліття своєї діяльності, І. Франко наголосив: «Тільки те, що здобудемо своєю працею, те буде справді наше надбанне; і тільки те, що з чужого культурного добра присвоїмо собі також своєю працею, стане нашим добром. От тим то я старався присвоювати нашому народови культурні здобутки інших народів і знайомити інших з його життєм» [12, с. 165]. Ревно слідуючи своєму переконанню, що ознайомлювати інші народи з українською культурою необхідно їхньою ж мовою і посередництвом їхнього ж друкованого слова, І. Франко переспівав чи переклав безліч творів з української мови на мови європейські.

Говорячи про присутність текстів І. Франка та матеріалів про нього в іноземних мовах, варто підкреслити, що найбільшу частку у цій вибірці займає мова німецька [10, с. 172, 173], посередництвом якої Каменяр звертався до німецькомовного читача, передовсім австрійського. Творча спадщина видатного українця нараховує понад 130 праць німецькою мовою, які представлені автобіографічними, літературознавчими, публіцистичними, етнографічними, фольклористичними та художніми творами, зокрема перекладами, переважно з української літератури [1, с. 3].

Згадуючи про високий рівень володіння І. Франка німецькою мовою, його гімназійний товариш Карло Бандрівський писав, що ще в четвертому класі Франко настільки добре знав цю мову, що перекладав цілі розділи німецької читанки без допомоги словни-

ка [7, с. 9, 10]. Зрештою, і сам поет у передмові до повісті «Петрії й Довбуцуки» згадував: «Мабуть у п'ятій або шостій класі я крім різних драматичних планів написав... уривок драми “Ромул і Рем” німецькими віршами як шкільну задачу для професора Рішки» [11, т. 22, с. 327, 328]. Дозволимо собі подати ще один відгук про німецьку мову Каменяра, яку залишив у своєму «листі з Берліна» берлінський репортер російських газет П. Сукенников¹: «...я мав можливість читати статті Франка, написані ним німецькою мовою. Франко володіє кількома європейськими мовами і, на відміну від багатьох, хто вміє викладати свої думки, незважаючи на знання інших мов, виключно своєю рідною, пише німецькою яскраво і колоритно»² [9, с. 223, 224].

Іван Франко співпрацював із багатьма віденськими німецькими часописами: «Arbeiter Zeitung», «Aus fremden Zungen», «Die Presse», «Die Waage», «Die Zeit», «Neue Revue», «Österreichische Rundschau», «Zeitschrift für österreichische Volkskunde». Найтривалішою — упродовж двох десятиліть — була співпраця з газетою «Die Zeit», до якої він дописував до кінця своїх днів.

Однак зупинимося тут коротко лише на тих творах І. Франка та публікаціях про нього, які траплялися нам на сторінках українських німецькомовних часописів Відня початку ХХ ст.

Складаючи перелік творів І. Франка німецькою мовою, обмежений визначеними нашою темою часом і місцем, пригадаємо, що

¹ Петро Сукенников (справж.: Михайло Олександрович Сукенников, 1877—1948) — російський літератор, журналіст, публіцист. Розпочав кар'єру журналіста в Одесі, згодом був іноземним кореспондентом одеських, московських і петербурзьких газет. У роки Першої світової війни і після неї працював у Данії, Німеччині, дописував до низки данських та німецьких газет, зокрема «Politiken» и «Berlingske Tidende», «Berliner Tageblatt», «Hamburger Fremdenblatt», «Frankfurter Zeitung», «Wiener Freie Presse», «Simplizissimus». Видав данською мовою три книги. Надалі жив і працював в Австрії, Чехії, Норвегії, Швеції.

У СРСР про Сукенникова майже не згадували. Цікаво, що при згадці про нього радянська цензура намагалася всяляко змінити правильне написання його ініціалів. Відомо, що єдиним опублікованим твором була його стаття про І. Франка (при цьому його іменували Петро Сукенников). У наступних публікаціях про творчість Франка згадка про статтю П. Сукенникова, а не М. Сукенникова, стала нормою [4; 8].

Уперше стаття «У Івана Франко» була опублікована в московській газеті «Новости дня» від 3.11.1902 р. [13].

² Тут і далі переклад з російської та німецької мов автора — Надії Кулеші.

він був великим шанувальником творчості Т. Шевченка: коли гімназійний учитель Іван Верхратський дав йому для ознайомлення поезії Шевченка, то надзвичайно сильне враження від прочитаного спонукало Франка вивчити напам'ять майже усього «Кобзаря» [11, т. 49, с. 243]. У нього була також своя німецька Шевченкіана, яка налічує 22 позиції поезій, включно із «Заповітом». До першого числа українського німецькомовного журналу «Ruthenische Revue»¹, який вийшов у світ 1903 р. у Відні, доктор Франко надіслав статтю «Taras Ševčenko und sein Vermächtnis» [«Тарас Шевченко і його заповіт»], де дав коротку характеристику творчого доробку поета та ознайомив з його трагічною долею (S. 14—16). Поряд було опубліковано у його перекладах з української «Заповіт» Т. Шевченка та з російської — поезію І. Некрасова «Auf den Tod Ševčenkos» [«На смерть Шевченка»]. Липнєве число журналу ознайомило з поезіями самого І. Франка у німецькому перекладі Карла Бадера — «Hymnus» [«Гімн» («Він не вмер, він ще живе...»)] та «Erde, Mutter — Erzeugerin...» [«Земле, моя всеплодющая мати...»] (Ruthenische Revue. — 1903. — Nr. 6. — S. 147—148).

При житті І. Франкові довелося побачити надрукованими лише два свої переклади Шевченкових поезій — уже згадуваний «Заповіт» (Das Vermächtnis // Ruthenische Revue. — 1903. — Nr. 1. — S. 16) та «Am Aralsee» [«На Аралі»]; (в оригіналі: «І небо не вмиє, і заспані хвили») (Ruthenische Revue. — 1903. — Nr. 11. — S. 265). Перший переклад цих поезій І. Франко здійснив ще 1882 р., а впродовж 1902—1903 рр. він зробив їхню другу редакцію, яку вважав кращою і ближчою до оригіналів, ніж попередні [3, с. 272].

У 1914 р. спеціальний березнево-квітневий зшиток «Ukrainische Rundschau»² було присвячено сторіччю з дня народження Т. Шевченка. У німецьких перекладах І. Франка у цьому випуску були опубліковані поезії Т. Шевченка «Am Aralsee» [«На Аралі»] (1914. — Nr. 3/4. — S. 171—172) та І. Некрасова «Auf den Tod Schewtschenkos» [«На смерть поета»] (1914. — Nr. 3/4 — S. 116), а першою публікацією цього зшитка стала Франкова знаменита «При-

¹ «Ruthenische Revue» — український двотижневик німецькою мовою, виходив у Відні впродовж 1903—1905 рр. під редакцією Романа Сембратовича.

² «Ukrainische Rundschau» (Відень, 1906—1915) — український місячник німецькою мовою, продовження «Ruthenische Revue», під редакцією Володимира Кушніра та Осипа Турянського.

свята» Шевченкові: «Widmung»: «Er war ein Bauersohn, und ist ein Fürst im Reiche der Geister geworden» [«Присвята»: «Він був селянський син і став князем у царстві духа...»] (1914. — Nr. 3/4 — S. 89) в автоперекладі.

На сторінках віденських українських часописів, що видавалися німецькою мовою, знаходимо також німецькі переклади творів самого І. Франка й матеріали про нього. Насамперед відзначимо ґрунтовну статтю Романа Сембратовича «Iwan Franko. Ein literarisches Charakterbild» [«Іван Франко. Літературний портрет»] (1901. — Nr. 1. — S. 10—13), що з'явилася у часописі «X-Strahlen» (Відень, 1901). Уже згадуваний часопис «Ruthenische Revue» (від 1906 р. — «Ukrainische Rundschau») час від часу вміщував матеріали про І. Франка або ж знайомив з його творами. У перекладі Іллі Поповича (Ілја Поповуытш) у ньому було надруковано оповідання І. Франка «Die Geschichte eines Pelzes» [«Історія кожуха»] (1904. — Nr. 2. — S. 42—45) та автопереклад оповідання «Вівчар» [«Der Schafhirt»] (Ukrainische Rundschau. — 1907. — Nr. 1. — S. 27—33). З нагоди 50-річного ювілею Каменяря Михайло Лозинський подав до часопису статтю «Іван Франко», в якій розповів про його життєвий шлях, проаналізував процес становлення Франка як письменника, поета, публіциста, багатомовного перекладача, громадського діяча, вченого. Особливу увагу автор привернув до ролі Михайла Драгоманова у формуванні політичних та національних поглядів молодого Франка. Саме під впливом М. Драгоманова І. Франко захопився соціалістичними ідеями, проте ніколи не був соціалістом-догматиком, не належав до відомих соціалістичних шкіл: «Його соціалізм — це радше наслідок гарячої симпатії до бідних і протест проти понад міру гнітючого політичного та економічного становища, а його пропаганда соціалізму — це швидше пропаганда його загальнолюдських прогресивних ідей» (Iwan Franko // Ukrainische Rundschau. — 1907. — Nr. 1. — S. 20—24).

Відомі три переклади Франкових «Каменярів» німецькою мовою. Першим спробував донести до німецького читача свою вільну інтерпретацію Франкової поезії Генріх Штробах (Heinrich Strobach) у тижневику «Die Heimat» 1880 р. [6, с. 75, 76]. Через 20 років на сторінках «Ruthenische Revue» «Каменярі» з'явилися у вільному

переспіві Вільгельма Горошовського (Wilhelm Horoschowski)¹ (Die Steinbrecher [Каменярі]. — 1904. — Nr. 16. — S. 477, 478). До слова, у цьому ж часописі були надруковані вільний переклад німецькою мовою «Заповіту» Т. Шевченка цього ж публікатора (1904. — Nr. 16. — S. 456—457) та інші його переклади з української літератури.

Для «Ukrainische Rundschau» готувався ще один переклад Франкової поезії, про що можна дізнатися з листів І. Франка до Адольфа Атласа, адвоката зі Станіслава, що перекладав німецькою мовою твори Т. Шевченка та І. Франка. У листах від 17 квітня та 30 квітня 1914 р. йдеться про переклад А. Атласом «Каменярів» і деякі правки та поради І. Франка щодо покращення цього перекладу [11, т. 50, с. 417, 418]. Однак цей переклад не був опублікований і його доля невідома [11, т. 50, с. 636].

Окрім згаданих, у журналі «Ukrainische Rundschau», під рубрикою «З української лірики» (1910. — Nr. 5/6. — S. 168—169), Н. Цеглинська опублікувала дві поезії І. Франка зі збірки «Зів'яле листя» під загальною назвою «Verwelkte Blätter» [«Зів'яле листя»], а Мелетій Кічура — поезії «An den Leser» [«До читача»] та «Aus dem Zyklus: “Nach alten Motiven”» [«З циклу: “На старі теми”»] (1909. — Nr. 3. — S. 128—130).

Великим популяризатором творчості І. Франка у німецькомовному просторі був Остап Грицай — відомий літературний критик, перекладач, поет та прозаїк, який з початком Першої світової війни переїхав до Відня і активно співпрацював зі Союзом визволення України та його друкованим органом «Ukrainische Nachrichten»², для якого він був «просто неоціненим співробітником» [2, с. 14]. Завдяки перекладацькій майстерності О. Грицай читач мав змогу ознайомитися з численними шедеврами української класики. Особливу увагу О. Грицай приділяв постаті і творчості Каменяря.

¹ Горошовський Вільгельм (1870 — 1935) — австрійський письменник і перекладач, популяризатор української літератури. Перекладав твори Панаса Мирного, О. Кобилянської, Б. Грінченка, С. Ковалева німецькою мовою. Видав антологію української прози «Ukrainische Erzähler» [«Українські прозаїки»] (Прага, 1909). Готував до друку збірку перекладів творів Т. Шевченка, доля її невідома [5].

² «Ukrainische Nachrichten» (Відень, 1914—1916) — друкований орган Союзу визволення України під редакцією Омеляна Бачинського, Володимира Біберовича та Миколи Троцького.

Знайомлячи німецьку читацьку аудиторію із творчістю І. Франка, О. Грицай наголошував, що він «Богом обдарований поет, наш найбільший сучасний поет, який впливом і силою слова якого слідував за Шевченком, який створив Безсмертя для національного скарбу нашого мистецтва». І нагадував про трагічну дійсність світової війни, російської окупації Львова, яку переживає український геній, хворий, самотній, у важких життєвих обставинах. Для першої публікації були вибрані «Каменярі» [«Die Steinbrecher»] (третій, і найбільш вдалий, відомий переклад) та пролог «Народе мій!» до епічної поеми «Мойсей» [«An das Volk» Prolog zum epischen Gedichte «Moses»], вміщені під рубрикою «Aus den Gedichten von Iwan Franko. Zur Einführung» [«З віршів Івана Франка. Вступ»] (1915. — Nr. 24) у перекладі О. Грицяя.

У березневному, шевченківському, числі «Ukrainische Nachrichten» був уміщений вірш «Am Aralsee» [«На Аралі»] у перекладі І. Франка (1915. — Nr. 25).

Перша публікація матеріалу про І. Франка та його вірші після звільнення Львова з-під російської окупації п. н. «Aus den Gedichten von Iwan Franko (In der deutschen Uebertragung von Ostap Hrycaj). Zur Einführung» [З віршів Івана Франка (У перекладі Остапа Грицяя). Вступ] (1915. — Nr. 45) починалася словами: «Я хотів би сказати: ми маємо його знову... Зі звільненням Львова він теж став вільним, Іван Франко, найбільший поет модерної України, волею долі якого був змушений з вибухом Світової війни залишитися в окупованому московськими тюремниками Львові. Найвизначніший поет модерної України... Ми маємо його знову, чоловіка, сорокарічна поетична діяльність якого є боротьбою за світло і волю». І поряд — блискучі переклади О. Грицяя Франкових поезій німецькою мовою: «Eine Hymne» [«Вічний революціонер»], «Die Konquistadoren» [«Конкістадори»], «Ein Dorf liegt tief in einem Teil...» [«У долині село лежить...»], «Aus "Mein Ismavogt". Zyclus "Huldigungen"» («Voll Schwere ist dein Joch, so schwer ist es zu tragen / O du, mein Vaterland») [зі збірки «Мій ізмарagd». Цикл «Поклони»] («Важке ярмо твоє, мій рідний краю, / Не легкий твій тягар!»).

Окремий номер «Ukrainische Nachrichten» був присвячений смерті І. Франка. У переліку публікацій про багатогранний талант «найбільшого з живучих синів України... поета з ласки Божої та

пророка народу» (Iwan Franko [некролог]) — стаття Степана Томашівського «Iwan Frankos wissenschaftliche Tätigkeit» [«Наукова діяльність Івана Франка»], який так охарактеризував Каменяра: «Іван Франко був природженим поетом — poeta natus. Не дивлячись на те, що він, як більшість видатних особистостей світу поезії, був неодностороннім у своїх духовних інтересах та творчості; в науці знайшов він дорогоцінне доповнення своїх природних духовних запитів [...]

Універсальність його генія підтверджується тим фактом, що сфера його наукових зацікавлень не була вузько обмежена. Звісна річ, що культурне життя людини привернуло значну частину його уваги, оскільки він особливо цікавився історією літератури, фольклором, історією, етнологією, соціологією тощо, а також більш віддаленими сферами чистої філософії, ба, навіть більшість галузей природничих наук не були залишені поза його увагою у більшій чи меншій мірі. І хоча в його наукових працях часто виражається поетична інтуїція, і повсюдно порушуються принципи наукового методу, він залишив по собі значну кількість безцінних творів, важливість яких тим вища, оскільки іноді вони є першими й основними добривами української національної науки» (1916. — № 91/92).

Пишучи про перекладацьку працю І. Франка і коротко характеризуючи велетенський арсенал перекладених ним з різних мов і різними мовами текстів, починаючи від античних і закінчуючи модерними, О. Грицай зачитував авторську передмову до його збірки «Поєми», виданої 1899 р., що якнайвлучніше пояснює творчостетичну мотивацію Франка-перекладача: «Коли правда те, — писав письменник, — що головне значення поезії в тім лежить, що вона розширює нашу індивідуальність, збагачує душу такими враженнями і почуваннями, яких вона не зазнала би в звичайнім житті або не зазнала би в такій силі і ясності, то думаю, що передача чужомовної поезії, поезії різних віків і народів рідною мовою збагачує душу цілої нації, присвоюючи їй такі форми і вирази чуття, яких вона не мала досі, будуючи золотий міст зрозуміння і спочування між нами і далекими людьми, давніми поколіннями»¹ (Нрусай О. Franko als Übersetzer [Франко — перекладач]. — 1916. — № 91/92).

---

¹ Передмова подається в українському оригіналі [11, т. 5, с. 7].

О. Грицай присвятив І. Франку також нарис про його мистецьку діяльність, наголосивши на універсальності та багатогранності: лірик, епік, романіст, новеліст, драматург і сатирик, естет, перекладач і коментатор, а також вчений за покликанням та публіцист, який проблеми соціального життя, насамперед національної економіки, медицини, теології зробив об'єктом своїх досліджень. І насамкінець — Франко не сприймав позбавленого віртуозності мистецтва (Hruscaj O. Franko als Künstler [Франко — митець]. — 1916. — Nr. 91/92).

У цьому ж випуску часопису було надруковано низку поезій І. Франка у перекладах О. Грицай: «Der Knecht» [«Наймит»] із циклу «Exelsior», «Der Adler» [«Орел»] і «Hörst du einst in der Nacht dicht am Fenster bei dir...» [«Як почувеш вночі край свого вікна...»] зі збірки «Зів'яле листя».

Цікаву літературно-критичну статтю О. Грицай присвятив українським перекладам творів Шекспіра та Сервантеса, що було пов'язано із 300-літтям від дня народження обох велетів англійської та іспанської літератур, де було охарактеризовано і проаналізовано майстерність П. Куліша в роботі з творами Шекспіра та І. Франка — в переспіві «Дон Кіхота» (Hruscaj O. Shakespeare und Cervantes in der ukrainischen Literatur [Шекспір та Сервантес в українській літературі]. — 1916. — Nr. 85).

Часопис «Ukrainisches Korrespondenzblatt»¹ відгукнувся на смерть І. Франка жалобним номером. У проникливому некролозі (без підпису) йшлося про те, що «Іван Франко не лише створив вічні цінності і підштовхнув культуру свого народу на неабиякий крок допереду — він сам є прикладом невтомної енергії і стійкого почуття обов'язку виховника української молоді. До української молоді, яка стала зброєносцем його слави, звернений його заклик, його важливе нагадування: витримати, вистояти на розпечених сонцем і запилених місцинах, де каменярі виконують свою роботу, щоб прорубати в скелі дорогу, яка переводить на іншу сторону — до широких вулиць і храмів західної культури та європейської цивілізації. Насамперед досягнення німецького духу, з яким Іван

¹ «Ukrainisches Korrespondenzblatt» (Відень, 1914—1916) — тижневик, видання Головної Української Ради (згодом — Загальної Української Ради) під редакцією Василя Панейка, Ярослава Вітошинського та Володимира Сінгалевича (від 1917 р. виходив п. н. «Ukrainische Korrespondenz»).

Франко намагався ознайомити свій народ і на чію зразкову цінність він виразно вказує тими потужними засобами, якими володіє геніальний перекладач та інтерпретатор [...]

Різносторонність письменницького таланту І. Франка розквітла підсумком того, що кожен жанр літератури він плекав з однаковою любов'ю, щоб створити зразок, яким зможуть користуватися наступні покоління і на якому зможе вчитися підростаюча письменницька генерація. Яскраво виражений еклектик як у виборі тем, так і стилю, який з піднесеними терцинами Дантівського віршованого таланту точно так само був знайомий, як і з пишними формами «Ізборників», Франко успішно розпочав європеїзацію українського письменництва і своїми перекладами зі світової літератури, що спираються на зріле розуміння, зокрема своїм перекладом Фаустівської трагедії, який встановлює постійний духовний контакт української нації із західноєвропейськими народами» (Iwan Franko. — 1916. — Nr. 13).

Редакція часопису вмістила також передруки з німецької преси Відня, що присвятила пам'яті поета щиросердні некрологи під рубрикою «*Stimmen der deutschen Wiener Presse*» [«Голоси німецької віденської преси»].

Володимир Калинович у «*Reichpost*» наголосив на багатогранному таланті І. Франка, його активній публіцистичній діяльності, що засвідчує «його співпраця з численними політичними та літературними часописами — українськими, польськими та німецькими. Яко поет Франко завоював почесне місце не лише в українській, а й у світовій літературі. Його літературно-критичні студії вирізняються широким світоглядом і великою проникністю. Він був переконаний, що мистецтво існує не заради мистецтва, а повинно служити життю та інтересам людства, як правдиве дзеркало духовної діяльності окремого народу. У своїх строго наукових творах притримувався т. з. “історично-порівняльного” методу, який ґрунтується на психологічно-естетичному аналізі. Так само його проза та поезія сердечно зворушує український народ. Його вірші дарують наснагу, надихають... Багато його віршів стали народними піснями, і навіть найменший ліричний вірш, що вийшов з-під його пера, засвідчує величезний талант і закінчену форму. Непроминальними залишаються його заслуги в галузі слов'янської філології. Він був

членом численних наукових об'єднань і академій та здобув у Росії, де мову 35-мільйонного народу ніхто не знає, визначне ім'я. Його твори перекладені майже всіма європейськими мовами».

Видання «Arbeiter-Zeitung» згадувало І. Франка як свого колишнього співробітника: «Серед українського народу авторитет Франка зростає постійно: як поет і вчений, як оратор і публіцист, як суспільний організатор і політичний агітатор упродовж років він мав величезний вплив на духовне життя українського народу. Франко писав також німецькою мовою, і в колишньому тижневику “Die Zeit” та “Arbeiter-Zeitung” публікувалися його чудові статті».

Часопис «Die Zeit», довголітнім співробітником якого був І. Франко, підкреслював: «Як поет і вчений, як перекладач з іноземних літератур та знавець української літератури, як організатор та агітатор, він розширив межі світогляду українського суспільства другої половини XIX ст. на зовнішній світ. Солідний самородний публіцист зміг залишитися в найкращих спогадах своїми чудовими публікаціями також читачам “Zeit”».

Редакція газети «Neue freie Presse» висновковувала: «Іван Франко є піонером нового демократичного і вільнодумного напрямку української нації; як публіцист він мав неослабний вплив на юну генерацію 80—90-х років. Він має авторитет найвизначнішого українського поета після Шевченка».

Згадкою про поетичний талант Каменяра були вміщені у цьому номері п. н. «Aus den Gedichten von Iwan Franko» [«3 віршів Івана Франка»] переклади його поезій: «An den Leser» [«До читача»] та «Aus dem Zyklus “Nach alten Motiven”» [«3 циклу “На старі теми”»] у перекладі М. Кічури та «Verwelkte Blätter» [«Зів'яле листя»] — Н. Цеглинської.

Публікацію О. Грицяя про І. Франка знаходимо також у віденському часописі «Ukrainische Blätter»¹ під редагуванням Володимира Калиновича, в якому він працював після припинення існування «Ukrainische Nachrichten». Тут було опубліковано його розвідку «Der ukrainische Dichter. Vorwort zu einem Zyklus von Charakteristiken» [«Український поет. Передмова до циклу характеристик»], що охоплювала період від давніх часів до кінця XIX ст., в якій

¹ «Ukrainische Blätter» (Відень, 1918) — український часопис німецькою мовою, видавцем і редактором якого був Володимир Калинович.

О. Грицай підкреслив особливі роль і місце І. Франка у творенні модерної української літератури (1918. — № 11, 13).

Підсумовуючи, зазначимо, що, як високоосвічена людина і прихильник німецької культури та літератури, Франко провадив новітню українську літературу у щільному контакті із Заходом і значення його творчого внеску у цьому аспекті є епохальним. Присутність текстів Івана Франка німецькою мовою і матеріалів про нього в українських німецькомовних часописах Відня початку ХХ ст. є цьому ще одним переконливим підтвердженням.

1. *Бендзар Б. П.* Творчество Ивана Франко на немецком языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Бендзар Богдан Павлович. — Киев, 1969. — 20 с.
2. *Винар Л.* Остап Грицай / Любомир Винар. — Клівленд : Зарево, 1960. — 92 с.
3. *Возняк М. С.* Поезії Шевченка в німецьких перекладах Франка / М. С. Возняк // З життя і творчості Івана Франка. — Київ : Вид-во Академії наук УРСР, 1955. — С. 266—303.
4. Дневники императрицы: Кудрина vs Енсен [Електронний ресурс] // Вопросы истории. — Режим доступу: <https://ru-history.livejournal.com/3145586.html>.
5. Енциклопедія Сучасної України. — Київ, 2006. — Т. 6. — С. 307.
6. *Прима Л.* Поезії Івана Франка в німецькомовних перекладах Остапа Грицяя / Любов Прима // Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Проблеми гуманітарних наук. — 2011. — Вип. 26 : Філологія. — С. 73—91.
7. *Рудницький Л.* Іван Франко і німецька література / Леонід Рудницький. — Мюнхен, 1974. — 228 с.
8. Сукенников Михаил Александрович [Електронний ресурс] // Электронная библиотека «Научное наследие России». — Режим доступу: <http://nasledie.enip.ras.ru/ras/view/person/history.html?id=48785469>.
9. *Сукенников П.* У Івана Франко (Письмо из Берлина) / Петр Сукенников // Иван Франко в воспоминаниях современников. — Москва : Художественная литература, 1966. — С. 214—228.
10. *Теплий І.* Німецькомовна поетична Шевченкіана Івана Франка [Електронний ресурс] / Іван Теплий // Українське літературознавство. — 2010. — Вип. 72. — С. 172—190. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UI_2010_72_22.
11. *Франко І.* Зібрання творів : у 50 т. / Іван Франко. — Київ : Наукова думка, 1976. — Т. 5; 1979. — Т. 22; 1986. — Т. 49; 1986. — Т. 50.

12. *Франко І. Пісня і праця : вибір оповідань і поезій / Іван Франко. — Львів, 1926. — 176 с.*
13. *Wytrzens G. Slawische Literaturen — Österreichische Literature(n) [Електронний ресурс] / Günter Wytrzens. — Bern ; Berlin ; Wien, 2009. — S. 229. — Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=nFvPLmEpnM8C&pg=PA229&lpg=PA229&dq=Petр+Sukennikov&source=bl&ots=OudDWrOh3D&sig=OW9Z8xz9XGHуCksn0G_QR37ruy4&hl=uk&sa=X&ved=0ahUKEwjpvvpSguJ3XAhVJGZoKHUmMBKMQ6AEIKDAA#v=onepage&q=Petр%20Sukennikov&f=false.*

Мар'яна Комариця

МОВНІ ДИСКУСІЇ У ПРЕСІ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ: ФАКТИ, ІНТЕРПРЕТАЦІЇ, КОНТЕКСТИ

Подано різноаспектний аналіз дискусій щодо державного статусу української мови, українізації школи та Церкви в українській пресі 1917—1918 рр. Мовні дискусії розглянуто у контексті взаємозв'язку між культурними й політичними процесами, зокрема як наслідок тривалої колоніальної залежності України від Росії.

Ключові слова: українська мова, державність, національно-територіальна автономія, освіта, релігія, русифікація.

Представлено різноаспектний аналіз дискусій о государственном статусе украинского языка, украинизации школы и Церкви в украинской прессе 1917—1918 гг. Языковые дискуссии рассмотрены в контексте взаимосвязи между культурными и политическими процессами, в частности как результат длительной колониальной зависимости Украины от России.

Ключевые слова: украинский язык, государственность, национально-территориальная автономия, образование, религия, русификация.

A multispect analysis is given on the state status of Ukrainian language as well as the Ukrainianization of schools and church, as discussed in Ukrainian press in 1917—1918. The lingual polemics are considered in the context of the relationship between cultural and political processes, in particular as a consequence of the long-term colonial dependence of Ukraine on Russia.

Key words: Ukrainian language, statehood, national-territorial autonomy, education, religion, russification.